

Kaybedilen ve Yeniden Bulunan Bir Öykü

Söz konusu Proust olduğunda, imkânsız gibi görünen bir şey, ihtimaller dahiline girebilir. Yazar bu paradoksu, *Swann'ın Bir Aşkı* anlatısındaki neredeyse inanılmaz hikâyeyi anlatırken dâhiyane bir biçimde göstermiştir; her şeye rağmen gerçek gibi görünen bu hikâyede, yüksek sosyete dünyasından bir adam bir kibar fahişeye tutulur ve onu artık sevmese de sonunda onunla evlenir. Aynı şey yazarın gerçek hayatı için de söylenebilir: Proust'un gerçek hayatı mektuplarında gözlerimiz önüne serildikçe bize pek çok sürpriz yaşatmıştı. Uzunca bir zaman okurları, bu zayıf bünyeli adamın gençliğini, kahramanı Swann veya anlatıcısı gibi avarelik ederek geçirdiğini varsaymıştı. Daha sonra Proust'un oldukça iyi bir eğitim aldığı öğrenildi, biri hukuk diğeri de felsefe alanında iki lisans derecesi vardı. *Jean Santeuil* yayımlandığında, Proust'un ilk kitabını yayımlattığı sırada, onu dört uzun yıl boyunca meşgul edecek bir tür roman yazmakta olduğunu öğrenmek daha da şaşırtmıştı bizi. Bu romanın elyazması yazarın bıraktığı haliyle bin beş yüz sayfadan fazlaydı. Ama gelecekte Proust'u okuyacak kuşakların, onun efsanesinin önündeki kalın sis perdesini aralamadan önce yazarın *Kayıp Zamanın İzinde*'yi yazması, yazdığı esnada ölmesi ve aradan otuz uzun yıl geçmesi gerekiyordu.

Günümüzde Proust'u biraz daha iyi anlayabiliyoruz, onu tanımaya başlıyoruz. Ferré, Clarac ve Sandre'a borçlu olduğumuz Pléiade dizisinden çıkan beş kalın ciltlik eseri sayesinde, George Painter'ın yazdığı biyografi sayesinde, yirmi ciltten fazla mektupları sayesinde, yapıtları ve yazarını tanımak için ihtiyaç duyabileceğimiz her şeye neredeyse sahip olduğumuz hissine kapılabiliriz. Görünüşe göre, yayımlanmamış malzemenin kaynağı kurumuştu: Yorulmak bilmeyen bir araştırmacı ekibinin Bibliothèque Nationale [Milli Kütüphane] arşivlerinden bulup çıkaracağı varyantlardan, karalamalardan, müsveddelerden daha fazlası beklenmiyordu.

Ama hayır, bir kez daha yanılacaktık. Hâlâ bizi bekleyen sürprizler vardı. Elbette hâlâ yayımlanmamış sayısız mektup var, hatta bir kısmı çok güzel çıkacak ve kayda değer bir ilgiyi hak edecek. Zamanı geldiğinde ortaya çıkacaklar. Ama şimdi söz konusu olan onlar değil.

Başka bir şey var. Son derece imkânsız gibi görünecek olan şey, seksen yıl önce kısa ömürlü bir dergide yayımlandığı için tam anlamıyla yayımlanmamış sayılamayacak, ancak unutulmaya yüz tuttuğu için günümüzde hiç bilinmeyen bir metnin keşfedilmesi olacaktır. Bugüne kadar sadece kamuoyu tarafından değil, uzmanlar tarafından da bilinmeyen, hiçbir kaynakçada adı geçmeyen, adı bile bilinmeyen bir öyküden bahsediyorum.

Yine de bir ipucu vardı. *Lettres à Reynaldo Hahn* [Reynaldo Hahn'a Mektuplar] kitabını okuyanlar, eğer

iyi bir hafızaları varsa, kayıp bir öyküye yapılan bazı göndermeleri hatırlayabilirler. Bu mektuplardan birinde Proust, *Hazlar ve Günler* adlı kitabından çıkardığı bir öyküden bahseder. Arkadaşına, o öykü yerine, yazmakta olduğu başka bir öyküyü koyma niyetini açıklar. Bu planını şu sözlerle ifade eder:

“Büyük bir şey üzerinde çalışıyorum ve oldukça iyi olduğunu düşünüyorum. Bunu, daktilo ettirdiğiniz *Lepré, Opera vs. hakkındaki öyküyü* derlememden çıkarmak için bir bahane olarak kullanacağım.”¹ (italikler bize ait)

Kararını açıkladığı bu mektubun tarihini de kesin olarak belirleyebildim, mektup 22 Eylül 1894 tarihliydi. Bu kronolojik veri sayesinde mektupta söz konusu olan “büyük bir şey”in ne olduğunu anlamam mümkün oldu. Bu, *La Mort de Baldassare Silvande, vicomte de Sylvanie* [Sylvanie Vikontu Baldassare Silvande’in Ölümü] adlı öyküden başka bir şey olamazdı. Zira bu parça tam da Ekim 1894 tarihini taşımaktadır.² Proust bu öyküyü Robert de Billy’ye ve Reynaldo Hahn’ın kız kardeşi Maria Hahn’a gönderecek kadar önemsiyordu.³ Ve onu derlemesinin en başına koymuştu.

1 Marcel Proust, *Lettres à Reynaldo Hahn présentées, datées et annotées par Philip Kolb*. Paris, Gallimard [1956], s. 25; Krş. *Correspondance. Texte établi, présenté et annoté par Philip Kolb. I. cilt, 1880-1895*. Paris, Plon [1970], s. 331. (1976 baskısı, s. 333; bu baskıya yapılan atıflar için sayfa numaralarında iki sayfalık bir fark göz önüne alınmalıdır.)

2 Marcel Proust, *Les Plaisirs et les Jours. Illustrations de Madeleine Lemaire. Préface d’Anatole France et quatre pièces pour piano de Reynaldo Hahn*. Paris, Calmann-Lévy, 1896, s. 31. 1924 baskısı, s. 48. Édition de la Pléiade, IV. cilt, 1971, s. 28.

3 *Correspondance*, I. cilt, s. 415 ve 426.

Yine de, Reynaldo Hahn'ın Proust için daktilo ettirdiği sırada, Proust'un kitaptan çıkaracağı bu diğer öyküye ait metnin izini sürmek mümkün görünmüyordu. Bibliothèque Nationale'deki Marcel Proust arşivinde öykünün hiçbir izine rastlamadım, ne elyazması ne de provaları mevcuttu. Proust bu öyküyü Eylül 1894'te kitabından çıkarmaya karar verdiğinden, bu öykü için herhangi bir provanın olmaması sürpriz değildi. Aslında bu kitabın *Mart 1896* tarihini taşıyan ilk provalarını alabilmek için yazarın on sekiz ay daha beklemesi gerekmişti. Yine de, elyazmaları, defterleri, provaları, aldığı mektupları, hatta bazen yazdığı ama göndermediği mektuplar da dahil olmak üzere, yazdığı en ufak şeyi bile, müsveddelerini bile büyük bir özenle saklayan bir yazar için bu kayboluş olağandışı bir şey gibi görünüyordu. Kayıp metni aramaya devam etmemin nedenlerinden biri de buydu.

Umulmadık bir tesadüf beni yazarın arkadaşlarından birinin oğlu sayesinde iz sürmeye yöneltti. İşin sırrı, Proust'un 1910 yılında arkadaşı Robert de Flers'e gönderdiği yayımlanmamış bir mektupta ortaya çıktı. Proust, arkadaşında şans eseri *La Vie contemporaine* dergisinin (en azından hatırladığı kadarıyla derginin adı buydu) olup olmadığını soruyordu. Henri de Rothschild'in bu dergide çalıştığını belirtip şunu ekliyordu Proust: "Ofisleri Boissy-d'Anglas sokağındaydı diye hatırlıyorum." Ancak bundan sonra söyledikleri daha da önemliydi:

"O dergide budalaca bir öykü yazmıştım, şimdi lazım oldu ve derginin o sayısını gönderebilirsen, bana

büyük bir iyilik etmiş olacaksın.” Proust, umursamaz bir tavırla, arkadaşının söz konusu sayıyı bulmasına yardımcı olacak hiçbir ayrıntı vermez: Derginin ne tarihini ne sayısını belirtir, hatta yayımlandığı dönemle ilgili de bilgi vermez, öykünün adını bile söylemez.

Proust’un bu öyküye atfettiği “budalaca” sıfatı bizi yanıltmasın. Eğer Proust bu öykünün hiçbir önem taşımadığına kanaat getirseydi, ona ulaşmak için bu kadar çaba sarf etmezdi. Eğer kendisinin de itiraf ettiği gibi, bu öyküye *ihtiyaç duymuşsa*, nedenini tahmin etmek zor olmamalı. Zira 1910 yılında romanını yazmak için yoğun bir çalışma içinde olduğunu biliyoruz. O sırada bu öyküye göz atmak istemesinin tek bir anlamı olabilir: Metnin, romanında kullanabileceğini düşündüğü bazı unsurlarını hatırlamak zorunda hissetmiştir kendini. Ancak bu noktada durmamız gerekseydi, tüm bu hususlar yalnızca doğrulanamaz hipotezler olarak kalacaktı. Hipotezimizi doğrulamanın tek yolu, bu verileri söz konusu metinle karşılaştırmak olacaktı. Ama metni nasıl bulacaktık?

Proust’un zamanında *La Vie contemporaine* adlı sadece iki dergi vardı, bunlardan birini özellikle sosyolojiyle ilgili olduğu için göz ardı edebiliriz. 1888 yılında *La Vie contemporaine: Revue de famille* adıyla Jules Simon tarafından kurulmuş olan diğer dergi ise, 1894 yılında *Revue parisienne* dergisini bünyesine katarak *La Vie contemporaine et Revue parisienne réunies* adını almıştı. Bu derginin ofisi, Proust’un düşündüğü gibi Boissy-d’Anglas sokağında değildi. Bu süreli ya-

yının ofisi, kuruluşundan itibaren Chaussée-d'Antin sokağı 8 numaradaydı. Bununla birlikte, *La Vie contemporaine*'in içindekiler sayfalarını taradığımızda, burada Marcel Proust'un arkadaşlarının bazıları tarafından yazılmış makaleler buluruz. Derginin dokuzuncu yılının ilk cildinde, 1 Şubat 1896 tarihli sayıda Xavier Roux ve Robert de Flers imzalı *On ferme...* başlıklı bir fantezi-inceleme, bir sonraki sayıda da (15 Şubat) Henri de Rothschild'in *Une ascension aux Pyramides* başlıklı yazısına rastlarız. Marcel Proust'un bu dergiye bir şeyler yazmasını isteyen de hiç şüphesiz Henri de Rothschild idi.

Zira, 1 Mart 1896 tarihli sayıda aslında şu adı buluruz:

L'Indifférent [Kayıtsız Adam], Marcel Proust.

İşte, Proust'un Reynaldo Hahn'a yazdığı mektupta, "Lepré, Opera, vs. hakkındaki öykü"den bahsederken kastettiği şey, en ufak bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde buydu. Bunu doğrulayabiliriz çünkü öykünün kahramanı ve öykünün adında "kayıtsız adam" olarak tanımlanan kişinin adı tam olarak *Lepré*'dir ve olay *Opera*'daki bir locada geçmektedir.

*

Proust'un, yerine geçecek daha uygununu bulunca bu öyküyü kitabından neden çıkardığı kolayca anlaşılmaktadır. Hatta yıllar sonra geriye dönüp baktığında bu öyküden neden "budalaca bir öykü" olarak bahsettiğini anlamak da zor değildir. Bu öykünün verileri